
ЗЕЛЕНСЬКА О.П.,
кандидат філологічних наук,
доцент, професор кафедри
іноземних мов,
Львівський державний
університет внутрішніх справ,
м. Львів

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

Культурологічний потенціал професійної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України означає здійснення процесу професійної підготовки та розвитку особистості фахівця через призму поняття культури. Цей процес здійснюється в особливому культуровідповідному середовищі, що дає можливість особистості вільно виявляти свою індивідуальність, здатність до культурного саморозвитку та самовизначення в світі культурних цінностей.

Ключові слова: вища освіта, професійна освіта, культурологічна парадигма професійної освіти, культурологічний потенціал, особистість, фахівець.

Культурологический потенциал профессионального образования курсантов высших учебных заведений МВД Украины обозначает осуществление процесса профессиональной подготовки и развития личности специалиста через призму понятия культуры. Этот процесс осуществляется в особенной культуросоответствующей среде, что делает возможным личности свободно проявлять свою индивидуальность, способность к культурному саморазвитию и самоопределению в мире культурных ценностей.

Ключевые слова: высшее образование, профессиональное образование, культурологическая парадигма профессионального образования, культурологический потенциал, личность, специалист.

The culturological potential of the professional education of the cadets at the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine means carrying out the process of the professional training and development of a person in the light of the concept of culture. This process is carried out in a special culture corresponding environment that makes it possible for a person to manifest freely his individuality, ability to cultural self-development and self-determination in the world of cultural values.

Key words: *higher education, professional education, culturological paradigm of the professional education, culturological potential, person, specialist.*

Сьогодні в Україні все ясніше усвідомлюється необхідність постійного підвищення загальноосвітнього, професійного та культурного рівня кожної людини. Вона зумовлена потребами сучасного етапу розвитку країни, а також інтересами самих людей. Важко переоцінити роль освіти в історичному процесі, оскільки саме вона, озброюючи людину необхідними знаннями і формуючи світогляд, забезпечує розумовий ріст особистості, сприяє становленню та поглибленню її культурних попитів, у значній мірі визначає мотиви діяльності. Розвиток освіти став одним з найважливіших пріоритетів для країн і народів, тому що сьогодні відбуваються складні процеси трансформації і модернізації всього інтелектуального світу людини під впливом інтелектуалізації праці, сучасних потужних технологій, які несе інформаційна революція, акумулювавши потенціал трьох революційних перехідних періодів – індустріалізації, промислової НТР середини ХХ століття та комп'ютерної НТР кінця ХХ століття [6, с. 5]. Особистість, яка хоче зайняти відповідне місце в суспільстві, повинна отримати від вищої освіти теоретичні знання та практичні уміння, навички, необхідні для майбутньої діяльності; розвинуті особистісні і професійні якості, особистісно-психологічні характеристики, необхідні для успішної професійної та суспільної діяльності; здоров'я і фізичні навички,

що забезпечують високу працездатність, і що, на нашу думку, особливо важливо в наш час – високий рівень виховання та культури. Вищу освіту необхідно розглядати як систему розвитку і саморозвитку особистості, яка формує та задовольняє її потреби в інтелектуальному та духовному зростанні. Сучасні умови соціокультурних реалій зумовлюють культурологічну спрямованість вищої освіти. Гостро постає питання оволодіння майбутніми фахівцями базовими професійними та культурологічними знаннями, уміннями та ціннісними орієнтаціями, що відповідають сучасним вимогам до рівня освіти та становлять основу для успішної професійної діяльності. Теоретична та практична діяльність випускників ВНЗ повинна бути наповнена культурологічним змістом, у них має формуватися загальна культура, тому що вона є людським способом життя, однією з форм самовираження фахівця та розвитку його здібностей. Особистість повинна бути залучена до системи соціально-культурного просвітництва і вільної творчості, результатом чого стають цінності культури, оновлене культурне середовище і нові, соціально значущі якості людей.

Тому щодо предмета нашого дослідження особливий інтерес для нас становить культурологічний потенціал професійної освіти.

У ряді робіт (Є. Белозерцева, Е. Бондаревської, І. Колеснікової, В. Краєв-

ського, Є. Крюкової, Л. Разбегаєвої, В. Серікова, І. Якиманської) зроблена спроба окреслити шляхи реалізації нової парадигми освітнього процесу, забезпечення культурологічної спрямованості професійної підготовки майбутнього фахівця.

У своїх роботах вони підкреслюють, що завдання освіти – не тільки збагатити майбутнього фахівця відомостями про культуру, а й допомогти йому знайти себе в ній, сформувавши власну культурну самосвідомість, ставлення до інших культур тощо. Першочергового значення набувають питання, пов'язані з соціальною суттю професії, її професійно-етичними нормами, її культурно-історичною значущістю. Для цього необхідно зняти відособленість, абстрактність і культурну знеособленість знань і забезпечити їх важливість у соціальному та національно-культурному планах. Навчання є найважливішим засобом, оскільки воно сприяє засвоєнню знань, вмінь і навичок, розвитку інтелекту та емоційного середовища, що дозволяє педагогу та вихованцю, дякуючи засвоєним об'єктивним значенням елементів культури, "розмовляти однією мовою". Навчання знайомить з цінностями, що засвоюються та освоюються в ході виховання. Це призводить до усвідомлення особистісного, суб'єктивного смислу – того, що дає навчання [10].

У зв'язку з цим можна виділити три парадигмальні напрями професійної освіти [2, с. 3-8]:

- ліберально-раціоналістичний;
- культуроцентричний;
- глобальноісторичний.

Ліберально-раціоналістичний напрямок з'явився в нашій країні під час «перебудови» 80-их рр. Він віддає перевагу науковій раціональності, відстоює культуру у варіанті теоретико-діалектичного розуму, а індивіда представляє як особистість, що самовизначається та протистоїть тиску суспільства – держави. Цей напрямок оснований на західних традиціях в

основному американських університетів. Він характеризується практичною орієнтацією навчання, технократизмом і прагматизмом. Ліберально-раціоналістична парадигма освіти використовує різні проектні та дослідні форми навчання, тестові завдання і форми контролю, інформатизацію та комп'ютеризацію навчання.

Культуроцентричний напрямок представляє культуру в усій її повноті й різноманітті та визначає її як головну підвалину освіти. Культура суспільства кожного учасника навчально-вихованого процесу створює насичене соціокультурне середовище, що всебічно впливає на особистість і створює умови для її самореалізації. Освіта є тією частиною культури, яка на відміну від усіх інших її складових у малому масштабі відтворює культуру в її цілісності і внутрішній диференційованості з усіма її характерними формами, ознаками і властивостями [12, с. 342].

Глобальноісторичний підхід, визнаючи в цілому роль культури, висуває аргументи на користь зростання ролі фактора суспільних відносин у сучасному світі. При цьому суспільство розуміється як планетарна цивілізація, де зв'язки та відносини людей, економічних систем і природи настільки переплетені та взаємопов'язані, що в інтересах виживання (самозбереження) кожний індивід зобов'язаний приєднувати свої зусилля до зусиль усього людства, піклуючись про збереження культурного різноманіття, дотримуючись принципів рівності, уникаючи силових втручань у природу та соціальні відносини.

Характерними в цьому плані є вимоги освітніх стандартів до рівня підготовки фахівців, які націлюють на те, щоб фахівець усвідомлював особистісну і соціальну значущість своєї професії, мав цілісне уявлення про освіту як особливу сферу соціокультурної практики, що забезпечує передачу (трансляцію) культури від покоління до покоління і виступає як контекст

становлення особистості. Серед вимог до вищої освіти – виховання високоосвічених, культурно і морально розвинутих особистостей, здатних зберегти та збагатити національну культуру.

Представники цього напрямку вважають, що необхідно переглянути значення вимог до фахівця, які формуються в категоріях «знає», «вміє» та «володіє». Відомо, що вони ніяк не створюють філософську та культурологічну конструкцію сучасної професії, орієнтованої на адекватне відображення в професійній практиці парадигми наукової картини світу з її фундаментальними принципами антропоцентризму, варіативності соціально-історичних перспектив, що лежать в основі утворення тріади «індивід – культура – суспільство» [9, с. 50-63].

На сьогодні крім уже вищезгаданих (ліберально-раціоналістичний, культуроцентричний, глобальноісторичний) парадигмальних напрямів професійної освіти особливе місце займає особистісно орієнтована парадигма освіти. Найбільш фундаментально особистісно орієнтована парадигма освіти була представлена в науковій творчості одного з основоположників соціологічного знання Карла Мангейма.

Перш за все, звертає на себе увагу його прагнення розглядати освіту як соціальний феномен, як феномен культури суспільства, а не як взаємний обмін знаннями між індивідуумами, викладачем та студентом, на рівні особистісних відносин. На його думку, освіта є частиною загального культурного прогресу [8, с. 480]. Особистісно орієнтована освіта заснована на методології гуманітарної педагогіки.

Отже, це підводить нас до усвідомлення того факту, що на сьогоднішній день найбільш актуальною є задача формування культурологічної парадигми професійної освіти. Для особистості як суб'єкта та об'єкта освітньої технології простір актуалізації результатів освіти є сукупністю

взаємопроникаючих континуумів, оскільки соціалізується саме і лише особистість, а професійна компетентність особистості актуалізується в професійно значущому соціумі через прояв особистісних якостей в професійній діяльності. Саме тому при дослідженні пізнавальних процесів у навчанні сучасна дидактика зміщує акценти – на вивчення взаємодії, взаємного спілкування учасників процесу навчання в контексті культури, в якому відбувається становлення особистості, відповідно, весь процес освіти – це процес творення культури [4, с. 26].

Культурологічна парадигма сучасної підготовки фахівців полягає у зміні пріоритетів, коли в центрі уваги стає особистість, її культура, професіоналізм, а знання та вміння, якими вона володіє, повинні перетворюватися з самоцілью навчання в засіб його професійного розвитку та самовдосконалення як активного суб'єкта навчальної та суспільної діяльності [1].

Віддаючи пріоритет культурологічній парадигмі професійної освіти, ми аж ніяк не зменшуємо значення парадигми особистісно орієнтованої. Ми вважаємо, що психологічна та культурологічна парадигми відрізняються одна від одної лише місцем, яке відводиться в них особистості: вона є або засобом, або метою. Разом з тим у реальності вони виступають не як антитепи, а як два рівноправні аспекти оволодіння людиною світом. Культурологічний підхід в освіті постає як ціннісний, мотиваційно-змістовний, спрямований на аналіз людської діяльності в її людському призначенні. У той час як знанневий можна розглядати як інструментальний, змістовий, спрямований на забезпечення інформаційно-пізнавальної функції.

Безумовно, що нова парадигма професійної освіти повинна бути орієнтована на розвиток особистості як основного творця та носія цінностей, що диктуються соціальним і культурним середовищем, як суб'єкта та історичного результату розвитку культури,

Отже, теорія культурологічної підготовки розвивається в руслі процесів гуманізації свідомості та діяльності майбутніх фахівців, актуальних для всього сучасного світу, що рухається до постіндустріального суспільства. Суспільство описується сьогодні як гуманний соціум, здатний гармонізувати відносини особистості та держави, виправдати саме перебування людини в природі та культурі, зменшити духовну, економічну та екологічну кризи, подолати небезпечне відставання духовно-морального розвитку людства від його технічного прогресу. Необхідно сформувати такі ціннісно-цільові установки освітньої політики, які б орієнтували освітню діяльність не тільки на інтереси економіки, бізнесу, держави, а, перш за все, на інтереси людини, особистості. Тому ціннісно-цільові основи освіти повинні базуватися на принципах гуманізму, тобто в центрі уваги освітньої стратегії держави повинна бути людина, її розвиток, інтереси, цілі, потреби, мрії та зміст життя. Особливість культурологічної підготовки полягає в тому, що вона зумовлена і зорієнтована не на інтереси і замовлення держави та ринку, а на культуру. Опановуючи її духовним і матеріальним багатством, індивід стає особистістю, здатною до свідомого будівництва життєвого середовища, розумних відносин з природою, людьми і державою.

Культурологічна підготовка дозволяє побудувати свою програму освіти і виховання особистості як шлях людини до людства, той шлях, який пролягає в масиві національного та всесвітнього досвіду творчого культурологічного засвоєння. При цьому соціалізація особистості не зводиться до адаптації, але припускає розвиток здатності розуміти, адекватно інтерпретувати соціокультурну ситуацію, гідно й відповідально діяти в ній [3].

Таким чином, професійна освіта є частиною культури, яка, з одного боку, живиться нею, а з іншого – впливає на її збереження і розвиток через

людину. Залученню людини до загальнолюдських цінностей та ідеалів культури сприяють культурні функції освіти [11, с. 28-30], мета яких виховання людини культури, здатної встановлювати духовний взаємозв'язок між собою і своїм народом, відчувати почуття належності до національної культури як складової світової культури, формування особистості, здатної до перетворення самої себе, створення культурно-творчої моделі освіти.

Найважливіша з цих культурних функцій освіти – гуманітарна, суть якої полягає у збереженні та відновленні культури людини, її здоров'я, сенсу життя, особистої свободи, духовності та моральності. Гуманітарна функція сприяє розвитку мислення та естетичної культури, тренує інтелект, розвиває здібності, емоції, уяву, формує особистісні якості, навички комунікації, слугує засобом інтеграції знань. Гуманізація передбачає ставлення до людини як до суб'єкта, визнання її прав на унікальність. Концепція гуманної освіти віддає перевагу суб'єкт-суб'єктному навчальному процесу, де той, хто навчається, є активним, ініціативним, готовим до колективної інтелектуальної діяльності. Активність досягається через почуття внутрішньої свободи, через визнання права на вибір [5, с. 50].

Для цього професійна освіта повинна закласти в особистість механізми розуміння, взаєморозуміння, спілкування, співробітництва та діалогу. Гуманітарна функція освіти передбачає захист і професійну підтримку кожної особистості, виявлення та спільне з майбутнім фахівцем вирішення життєвих проблем у конкретній ситуації. Академік Н. Моїсєєв сказав, що ХХІ століття буде століттям гуманітарного знання, подібно до того, як ХІХ століття було століттям пару та інженерних наук [7, с. 6].

Не менш важливою є культуротворча функція (або культуроосвітня), що забезпечує збереження, передачу, відтворення та розвиток культури за-

собами професійної освіти. В культурі відбуваються два взаємопов'язані процеси; створення духовних і матеріальних цінностей і передача накопиченого національного багатства від одного покоління до іншого, що є її специфікою. Складність механізму забезпечення культурної спадкоємності визначається тим, що підрастаюче покоління повинно за обмежену кількість років засвоїти сукупність того, що людство створювало на протязі тисячоліть.

Здійснення культуротворчої функції передбачає відбір культууроосвітнього змісту і відтворення у вищих навчальних закладах культурних зразків і норм, які проєктують бажані елементи культурного середовища, культуровідповідного устрою суспільного життя людей. Необхідною умовою цього є інтеграція професійної освіти в культуру і, навпаки, культури – в освіту. Культуру не можна зберегти інакше, як через людину. Для цього освіта повинна закласти в неї механізм культурної ідентифікації.

Наступною важливою культурною функцією професійної освіти є соціалізація, тобто забезпечення засвоєння та відтворення індивідом соціального досвіду, що свідчить про його нормальне, безболісне входження в життя суспільства. Соціалізація відбувається в процесі спільної діяльності і спілкування в певному культурному середовищі. Її продуктами

виступають особистісні смисли, що визначають ставлення індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість, ціннісно-сміслові ядра світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості. Людина не тільки сприймає соціальний досвід і оволодіває ним, але й активно перетворює його в особистісні цінності, установки, позиції, орієнтації, у власне бачення суспільних відносин. При цьому особистість залучається до різноманітних соціальних зв'язків, до виконання різних рольових функцій і таким чином змінює і навколишній соціальний світ, і себе саму.

Таким чином, за останні роки вища освіта стає елементом загальної культури людини, і особиста культура випускника стає одним із значимих компонентів професійної освіти. Культурологічний потенціал професійної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України в нашому розумінні означає здійснення процесу професійної підготовки та розвитку особистості фахівця через призму поняття культури. Цей процес здійснюється в особливому культуровідповідному середовищі, що дає можливість особистості вільно виявляти свою індивідуальність, творчий потенціал у всіх сферах життєдіяльності, а також здатність до культурного саморозвитку та самовизначення в світі культурних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаревская Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – М.: Ростов-на-Дону: РГПУ, 1999. – 560 с.
2. Валицкая А.П. Современные стратегии образования: варианты выбора / А.П. Валицкая // Педагогика. – 1997. – № 2. – С. 3-8.
3. Галенко С.П. Философские основания новой парадигмы образования / С.П. Галенко // Высшее образование: проблемы и перспективы развития. – К.: Наука, 1995. – 326 с.
4. Голуб Т.П. Особистісний розвиток студента – сучасна парадигма вищої освіти / Т.П. Голуб // Вісник Черкаського університету. – 2008. – Вип. 136. Серія "Педагогічні науки". – С. 23-28.

5. Дебич Марія. Гуманізація навчально-вихованого процесу у вищій школі XXI століття / Марія Дебич // Вища школа. – 2011. – № 5-6. – С. 47-55.
6. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В.С. Журавський. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 416 с.
7. "Круглый стол" журнала "Вопросы философии", посвященный обсуждению книги Н. Моисеева "Быть или не быть человечеству?" // Вопросы философии. – 2000. – № 9. – С. 3-28.
8. Мангейм К. Диагноз нашего времени / К. Мангейм. – М.: Наука, 1994. – 320 с.
9. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55-63.
10. Методика воспитательной работы: уч. пособие для студентов высших учебных заведений / Л.А. Байкова, Л.К. Гребенкина, О.В. Еремкина и др., [под ред. В.А. Сластенина]. – [4-е изд., испр. и доп.] – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – 106 с.
11. Образование как феномен культуры // *Alma mater*. – 1996. – № 1. – С. 28-30.
12. Сундеева Л.А. Культурологический подход к проектированию современных образовательных систем / Л.А. Сундеева // Вектор науки ТГУ. – 2010. – № 3. – С. 341-343.